Acta Societatis Botanicorum Poloniae
Vol. XIII. № 3. 1936.

JAN MUSZYŃSKI
(Zakład farmakognozji Uniwersytetu S. B. w Wilnie)

LUDOWE KASZUBSKIE NAZWY ROŚLIN.

(*wpłynęło 10. VII. 1936*)

Rzeczpospolita Polska odzyskała niewielką część nadbałtyckich ziem słowiańskich, zamieszkałych przez t. zw. Pomorzan albo Kaszubów. Ziemie te zostały oderwane od Polski już w czasie pierwszego rozbioru i przez 136 lat podlegały bezwzględnej germanizacji. W ciągu tego czasu ludność pomorska została całkowicie izolowana od wpływu kultury polskiej. Tylko wśród ludu po wsiach używano mowy pomorskiej czyli kaszubskiej. Była to mowa włościan, która nie posiadała swej literatury. Dopiero w połowie XIX wieku zaczęto się interesować mową kaszubską. Pojawiają się stopniowo prace Florjana Ceynowy, Hilferdinga, G. Pobłockiego, L. Biskupskiego (pseud. Al. Berka) i wreszcie St. Ramułta dotyczące języka pomorskiego. Prawdziwie pomnikowem dziełem jest „Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego", Stefana Ramułta, wydany przez Akademję Umiejętności w 1893 r. Język kaszubski wykazuje w wielu wypadkach podobieństwo do języka polskiego, ale częstokroć i znaczne różnice. Obecnie Kaszubi pod wpływem kultury polskiej szybko się polonizują i mowa ich nabiera coraz bardziej charakteru polskiego. Dotychczas jeszcze nie ustalił się pogląd, czy mowę kaszubską należy uważać za odrębny język słowiański czy tylko za jedno z polskich narzeczy. Niektórzy językoznawcy chcą uważać mowę kaszubską za narzecze pol-

skie. Np. A. Kryński mówi[1]): „mowie kaszubów nie można nadawać nazwy języka odrębnego, lecz tylko narzecza języka polskiego". Ksiądz G. Pobłocki nazywa mowę kaszubską „starożytnym językiem polskim", a L. Biskupski: „eine altpolnische Mundart". Odmiennego zdania jest prof. L. Malinowski, który powiada: „Mowa Kaszubów jest jedynem, dziś jeszcze żyjącem, z wielu narzeczy bałtyckich czyli pomorskich, stanowiących przejściowe ogniwa od narzeczy polskich do połabskich. A jakkolwiek wskutek położenia geograficznego i wpływów historycznych język kaszubski więcej od innych narzeczy połabskich zbliża się do polskiego, to zawsze bardzo wiele znamion (dość tu wspomnieć o pierwotnym akcencie) zapewnia mu charakter zachodnio-lechicki". Wreszcie jeden z najlepszych znawców języka kaszubskiego St. Ramułt twierdzi kategorycznie: „Mowa Kaszubów i Słowieńców nie jest bynajmniej narzeczem polskiem, ale odrębnym językiem słowiańskim... zajmuje stanowisko pośrednie pomiędzy językiem polskim a grupą narzeczy serbskich".

Nie wdając się w lingwistyczne rozważania, czy mowa Kaszubów jest odrębnym językiem, czy tylko polskiem narzeczem, trzeba przyznać, że dotychczas wiemy w Polsce bardzo niewiele o tej bratniej mowie i byłoby rzeczą pożądaną zbieranie materjałów dotyczących mowy kaszubskiej. Daję tu przeto maleńki przyczynek z zakresu ludowego mianownictwa roślin. Spędzając w ciągu kilku lat wakacje nad polskiem morzem i stykając się z Kaszubami w Tupadłach, Rozewiu, Chłapowie, Wielkiej Wsi i Kuźnicy, rozpytywałem starannie przedstawicieli starszego pokolenia Kaszubów o nazwy miejscowe pospolitych roślin spotykanych w ogrodach, na polach i w lasach. Zauważyłem przytem, że młode pokolenie już tych nazw nie zna i posługuje się podręcznikowemi nazwami polskiemi, które poznało przez szkołę.

Wiedząc o tem, że moi przygodni informatorzy nie są zbyt doświadczonymi botanikami i mogą mylnie dawać tę samą nazwę różnym roślinom, starałem się każdy badany gatunek rośliny pokazywać kilku lub kilkunastu osobom i w ten sposób dowiadywać się jego rozpowszechnionej nazwy miej-

[1]) Wszystkie cytaty w cudzysłowach zaczerpnięte są z pracy St. Ramułta: „Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego".

scowej. Dzięki temu mogłem uniknąć wielu omyłek. Niektóre jednak nazwy mogła mi podać czasami zaledwie jedna tylko osoba. Dlatego takie nazwy w przytoczonym poniżej spisie zaopatrzyłem znakiem zapytania (—?), albowiem nie mam pewności czy są trafne. Gorszą znacznie jest sprawa z oddaniem dokładnego brzmienia tych nazw. Trzeba bowiem zaznaczyć, że mowa kaszubska, a zwłaszcza poszczególne gwary, posiadają specjalne dźwięki, których w języku polskim niema, albo już zanikły. Niepodobna ich przeto wyrazić dokładnie przy pomocy znaków polskiej grafiki. Gdy Ramułt układał swój „Słownik języka pomorskiego", zmuszony był przyjąć szereg specjalnych znaków graficznych, aby oddać osobliwe odmiany brzmienia wielu wyrazów kaszubskich. Dlatego słownik Ramułta poprzedzony jest rodzajem gramatyki, którą trzeba dokładnie przestudjować, aby zrozumieć brzmienie zamieszczonych w słowniku wyrazów kaszubskich.

Ja starałem się oddać brzmienie wyrazów kaszubskich przy pomocy znaków alfabetu polskiego, dodając jeszcze ü i ö. Zdaję sobie z tego sprawę, że lingwiści kaszubscy mogą mi zrobić zarzut, iż moja transkrypcja jest niedokładna. Niech mi jednak patrjoci kaszubscy ten grzech wybaczą i przyjmą zapewnienie, iż kierowała mną jedynie chęć uratowania od zapomnienia rdzennych kaszubskich wyrazów, któremi od wieków posługiwali się ich przodkowie. Jako botanik zebrałem nazwy, a już lingwista będzie mógł je poprawić. Zresztą pracę swą starałem się potraktować jak najsumienniej i dlatego przejrzałem dokładnie dostępne mi słowniki kaszubskie i prace, w których można było spotkać kaszubskie nazwy roślin i nazwy te przytaczam obok zebranych przeze mnie.

Posiłkowałem się następującemi źródłami:

1) St. Ramułt — Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego. Kraków, 1893.

2) G. Pobłocki — Słownik kaszubski z dodatkami idjotyzmów chełmińskich i kociewskich. Chełmno, 1887.

3) Fl. Ceynowa — De Terrae Pucensis incolarum superstitione in re medica. Berlin, 1851.

W podanym przeze mnie spisie, w rubryce „nazwy kaszubskie" przytaczam na początku nazwy zebrane przeze mnie według mojej (może niedoskonałej) pisowni, następnie podaję w nawiasach nazwy tychże roślin (o ile je mogłem znaleźć)

według wspomnianych wyżej autorów z możliwem zachowaniem ich pisowni[2]). Nazwisko autora zaznaczam inicjałem: R. — Ramułt, P. — Pobłocki, — C. Ceynowa.

Jeśli nazwa u któregoś z tych autorów wydaje mi się mylnie użytą (np. u Ramułta nazwa „poekrątnik" przy *Achillea millefolium*), stawiam przy niej znak zapytania.

W dziele P. Aschersona i P. Graebnera: Flora des Nordostdeutschen Flachlandes, Berlin, 1898—99, podane są na stronicy 872—873 w ilości 268 pomorskie nazwy roślin. Autorowie nazywają te nazwy wendyjskiemi (Register der wendischen Pflanzennamen). Niemcy dają nazwę Wendów Kabatkom i Słowieńcom. Niewiem na ile gwara tych pruskich Pomorzan różni się od gwar na polskiem Pomorzu, ale, przeglądając te pomorskie nazwy roślin u Aschersona i Graebnera, mogłem stwierdzić, że różnią się one bardzo znacznie od nazw słyszanych przeze mnie lub znalezionych w słownikach kaszubskich, wobec czego zrezygnowałem z cytowania ich w moim spisie. Muszę tu jeszcze zaznaczyć, że ja zbierałem nazwy wśród Kaszubów t. zw. Bylaków, zamieszkujących Kępę Swarzewską i Oksywską. Ci Kaszubi otrzymali przezwisko Bylacy, albowiem używają dźwięku l zamiast ł i mówią „byl" zamiast „był". Dzięki temu w spisie nazw zebranych przeze mnie będzie napisane: „salota, szatlach, szalvio", gdy w innych gwarach będzie to brzmiało „sałota, szatłach, szałvio".

Nazwy łacińskie i polskie podałem według dzieła W. Szafera, S. Kulczyckiego i B. Pawłowskiego „Rośliny polskie" i tylko w nielicznych wypadkach czerpałem z innych źródeł.

Byłbym szczęśliwy, jeśliby ten mój skromny przyczynek zachęcił pisarzy kaszubskich do pogłębienia i roszerzenia tych badań.

---

[2]) W przepisywaniu nazw ze słownika Ramułta nie mogłem z powodu braku czcionek zachować jego pisowni i musiałem zamienić:

ř	przez	rz	ž	przez	ż
š	„	sz	è	„	ö
č	„	cz	ò	„	ö
χ	„	x	è	„	e
ζ	„	dz	ǫ	„	on

Ludowe kaszubskie nazwy roślin zebrane przez Jana Muszyńskiego w miejscowościach Tupadły, Rozewie, Chłapowo w powiecie Morskim, województwa pomorskiego w 1935 roku.

Nazwa łacińska	Nazwa polska	Nazwy kaszubskie
Abies alba Mill.	Jodła	Jedléna (R.) [3]
Acer pseudoplatanus L.	Jawor	Jawor (R.)
Achillea millefolium L.	Krwawnik	Krowewnik (R. poekrątńik? — u Ramułta — mylnie)
Acorus calamus L.	Tatarak	Kalmus (R.)
Agrostemma githago L.	Kąkol	Konkol (R. konkoel)
Alnus incana Mönch.	Olsza	Uelszyna, uelszka (R. woelszéna, woelszka)
Althaea rosea Cav.	Babia róża	Sztokrożo (C. Sztokrozo)
Anethum graveolens L.	Koper	Kopr (C. koper) (R. koeper)
Artemisia campestris L.	Bylica polna	Belica drobna (R. béléczka)
„ *abrotanum* L.	Boże drzewko	Beże drzewko (Boeżè drzevkoe R.)
„ *absynthium* L.	Piołun	Dzevo rüta (R. Psö reta)
„ *vulgaris* L.	Bylica	Belica (R. béléca)
Asperula odorata L.	Marzanka	Waldmeister (z niem.)
Avena sativa L.	Owies	Uews (R. Wovs)
Bellis perennis L.	Stokroć	Stokrocz (R. żabjönka)
Beta vulgaris L.	Burak, ćwikła	Czwikla (R. czvikla)
Betula verrucosa Ehr.	Brzoza	Brzeza (R. brzezéna, brzoza)
Brassica napobrassica D.C.	Brukiew	Wreczi (R. vreczk, vrek, kreczka), (P. wrek)
Calluna vulgaris Salisb.	Wrzos	Wrzos (R. vrzos)
Calendula officinalis L.	Nogietek	Noczetći (C. nokce)
Cannabis sativa L.	Konopie	Könople (R. koenóple)
Carex arenaria L.	Osoka	Uesocz, trouvica (R. woesocz, trövica)
Carpinus betulus L.	Grab	Grab, grybk (R. grab)
Centaurea cyanus L.	Modrak, chaber	Mödrok, l. mn. mödroczi (R. moedrök, moedroczk)
Ckenopodium album L.	Lebioda	Lapucha
Cirsium arvense L.	Oset	Uest (R. wôst)
Cladonia rangiferina Web.	Chrobotek	Drzést (P. Drzyst), (R. Kańo drzésta)
Cochlearia armoracia L.	Chrzan	Krzon (R. xrzön)
Comarum palustre L.	Siedmiopalecznik	Czervjony kuerzeń
Convolvulus arvensis L.	Powój	Pöwijaczé, leczé (= lejce), (P. powijacz)

[3]) Stojący obok zebranej przeze mnie nazwy znak (*R*) oznacza, że u Ramułta jest ta sama nazwa i w takiejże transkrypcji.

Nazwa łacińska	Nazwa polska	Nazwy kaszubskie
Corynephorus canescens P. de B.	Szczetlica	Uetlok?, karvjo trouwa (= krowia trawa)
Cucumis sativus L.	Ogórek	Gurk, l. mn. gurczi
Cucurbita maxima Duch.	Dynia	Banjo
Daucus carota L.	Marchew	Marszew (R. marxjev)
Datura stramonium L.	Bieluń	Bjeluń (C. Bjelun, wostropost)
Dianthus barbatus L.	Gwoździk	Groundek? (C. gózdzik)
Drosera rotundifolia L.	Rosiczka	Tłeste zelè
Elymus arenarius L.	Wydmuchrzyca	Chaszt (R. xarzt), (P. charst)
Empetrum nigrum L.	Bażyna	Skwerczynowiczi
Equisetum arvense L.	Skrzyp, chwoszczka	Kwoeszczka, Chveszczka
Erodium cicutarium L'Herit	Bocianinosek	Boecanoviczi
Eupatorium cannabinum L.	Konopnica	Zibrz (R. zibrz)
Fagopyrum esculentum Mönch.	Gryka	Letewka (létevka, bukvita, grika)
Fagus silvatica L.	Buk	Bük (R. Buk)
Fraxinus excelsior L.	Jesion	Jasen
Fragaria vesca L.	Poziomka	Poetröwnica (R. poetröwnica), (P. potrawnica)
Frangula alnus Mill.	Kruszyna	Wilcze jagoede (P. smarglena?)
Fucus vesiculosus L.	Morszczyn pęcherzowiec	Kamjenna trouwa, sztenkrut (z niem.)
Gallium mollugo L.	Przytulja	Marzanka, bjela krepka (= kaszka)
Glyceria aquatica Wahl.	Rogoża	Szilf (z niem.)
Hedera helix L.	Bluszcz	Bluszcz (R. bluszcz), (P. wilcz?)
Helianthus annuus L.	Słonecznik	Slonecznica (C. słonecznjik)
Hepatica nobilis Rchb.	Przylaszczka	Pröliszczka (P. proliszczk)
Hippophaë rhamnoides L.	Rokitnik	Sedwina (P. kozléna?)
Hordeum vulgare L.	Jęczmień	Iczme (R. jiczmé)
Hyoscyamus niger L.	Lulek	Groneszci (groneszk—garnuszek) (C. beleca?) (P. Szelinć)
Hypericum perforatum L.	Dziurawiec	Arlica, arnika? Boeże krevka, (R. krzeżovè zelè)
Jasione montana L.	Pawinjec	Szczotce, mödra knoepka
Juncus effusus L.	Sitowie	Sycena (R. Sécéna)
Juniperus communis L.	Jałowiec	Jigléna (R.)
Knautia arvensis Coult.	Swierzbnica	Svinsći wrzod (R. glovocz)
Lactuca sativa L.	Sałata	Saluta (R. sałöta), (C. salota)
Lamium album L.	Głucha pokrzywa	Głecha pekrzywa
Lappa major Gaert.	Łopian	Krzyknopie (R. Koebjerze), (P. kobiérzé)

Nazwa łacińska	Nazwa polska	Nazwy kaszubskie
Lavandula spica L.	Lawenda	Lewanda (R. levąda), (C. levęda)
Larix europaea DC.	Modrzew	Skoewronkowe drzewoe
Ledum palustre L.	Bagno	Bagnjo
Lemna minor E.	Rzęsa	Rzunsa
Leontodon autumnalis L.	Brodawnik	Mlicz meli
Linaria vulgaris L.	Lnica	Zajczi poesk
Linum usitatissimum L.	Len	Len (R.)
Lotus corniculatus L.	Komonica	Żelto dzewewika
Lupinus angustifolius L.	Łubin	Lepina
Lychnis flos cuculi L.	Firletka	Farva (= farba)?
Malva borealis Wallr.	Slazik	Dzewe panienczi (= dzika nasturcja)?
„ *silvestris* L.	Slaz	Sloz (R. slöz)
Matricaria chamomilla L.	Rumianek	Remionk (R. remjonk)
Melissa officinalis L.	Melisa	Matcze zele (R. matczè zelè), (C. czervjone baranki?)
Menyanthes trifoliata L.	Bobownik	Böbowik, boeboeve lésté
Mentha arvensis L.	Mięta	Miątka (R. mjąta, mjątka), (C. mjętka)
Nardus stricta L.	Bliźniczka	Koezio barda (= kozia broda)
Nuphar luteum Sib. et Sm.	Grążel	Żelti koeblun?
Nymphaea alba L.	Grzybień	Bjely koeblun?
Ornithopus sativus L.	Seradela	Zaradelə, rozadela
Paeonia officinalis DC.	Piwonja	Piwönijo (R. piwoeńijö)
Pastinaca sativa L.	Pasternak	Pesternak (R. posternök)
Papaver somniferum L	Mak	Maczi (R. mak), (C. makóvjica)
Petroselinum sativum L.	Pietruszka	Piotreszka (R. pjotreszka)
Peucedanum oreoselinum Mönch.	Gorysz	Bzdecha?
Phleum pratense L.	Tymotka	Motka
Phragmites communis Trin.	Trzcina	Strzena (R. trzcéna)
Picea excelsa Lnk.	Swierk	Dana, grina?
Pinus silvestris L.	Sosna	Choeja, choeinka (R. xoeja, xoejinka)
Plantago lanceolata L.	Języczki	Biczki? (biczk = mały bijak)
„ *major* L.	Babka	Jązeczki (R. psi jązéczk)
Polygonum aviculare L.	Rdest ptasi	Spoerzysz (P. sporzösko)
„ *convolvulus L.*	Wilec	Poewijaczi
„ *hydropiper* L.	Pieprz wodny	Żabinc goerzczi
„ *persicaria* L.	Rdest posp.	Żabinc krajewy (R. derdes)
Polypodium vulgare L	Paprotka słodka	Mjodny parpacz, mjodny koerzonk
Populus nigra L.	Topola	Papla

Nazwa łacińska	Nazwa polska	Nazwy kaszubskie
Populus tremula L.	Osika	Ueska (R. Woeska, woeséna)
Primula officinalis L.	Pierwiosnek	Kukawcze rękawice (R. kukövczo rąkavica)
Prunus avium L.	Czereśnia	Krześnia
Pteridium aquilinum Kuhn.	Orlica	Parpacz wjeldży
Quercus robur L.	Dąb	Dumb (R. dąb)
Raphanus raphanistrum L.	Ognicha	Uegniszczka (R. woegniszczka), (P. Ogniszczka)
Rhamnus cathartica L.	Szakłak	Szatlak (R. szatłax), (P. tresklöna?)
Rhinanthus major Ehr.	Dzwoniec	Zwiinc (R. zwònc)
Ribes grossularia L.	Agrest	Weprzyna (R. ągrest)
„ *rubrum* L.	Porzeczka	Tepczi
Rumex acetosa L.	Szczaw	Szczawa (R. szczava)
„ *domesticus* Hartm.	Kobylak	Lepień (R. Łopjeńe), (P. łopie-.nie)
Rubus suberectus Weihe	Jeżyna	Brombele (z niem.)
„ *idaeus* L.	Malina	Malina (R. maléna)
Ruta graveolens L.	Ruta	Rüta (R. reta), (C. ruta)
Salix cinerea L.	Iwa	Jiwina, vyvina (R. virzba, vijong)
„ *triandra* L.	Wierzba	Virzba
Salvia officinalis L.	Szałwja	Szalwjo (R. szałvijo)
Sarothamnus scoparius Wimm.	Żarnowiec	Jürk, miotloviczi (R. jerk), (P. Jérkowiczé)
Secale cereale L.	Żyto	Żeto (R. żeto, reż)
Secale cornutum	Sporysz	Żarna mać
Sedum acre L.	Rozchodnik	Rozchodnik (R. samoeroda)
Sempervivum tectorum L.	Rojnik	Sameroda
Solanum nigrum L.	Psianka	Pse jagoede
„ *tuberosum* L.	Ziemniak	Bulwa (P. felka, bałabun)
Sonchus asper Hill.	Mlecz	Mlicz
Sorbus aucuparia L.	Jarzębina	Jarzebina (R, jarzébina)
Spergula arvensis L.	Sporek	Kueli, ukueli?
Symphytum officinale L.	Żywokost	Czerny koerzeń
Tanacetum balsamita L.	Wrotycz piwonja	Maronio (R. marońijö)
„ *vulgare* L.	Wrotycz	Poekrętnik (C. Pókrętnjik)
Tagetes patulus L.	Aksamitka	Turczi, turk
Tilia cordata Mill.	Lipa	Lepa (R. lépa)
Thymus serpyllum L.	Macierzanka	Macerzonka
Trifolium pratense L.	Koniczyna	Klewer (R. klèver)
Triticum repens L.	Perz	Uesocz (R. woesocz, koerzeńica)
„ *vulgare* L.	Pszenica	Pszenica (R. pszeńica, pszenca)
Tropaeolum majus L.	Nasturcja	Panienczi (= panienki)
Typha latifolia L.	Ożypałka	Pujczi (= kotki)
Tussilago farfara L.	Podbiał	Kopetnik, podbel

Nazwa łacińska	Nazwa polska	Nazwy kaszubskie
Urtica dioica L.	Pokrzywa	Pèkrzywa
„ *urens* L	Żegawka	Żegawica (R. żögavica, żögovka). (P. żágâwka)
Vaccinium myrtillus L.	Czernica	Jögodowiczi (R. jagoedovicze)
„ *oxycoccos* L.	Żórawina	Żórawiczi (R. żoraviczè)
„ *vitis idaea* L.	Borówka	Börowiczi (R. boerovicze)
Viola tricolor L.	Bratki	Jaskuleczka (R. jaskulcze woecz-koe)
Verbascum nigrum L.	Dziewanna czarna	Barani uegon
Zostera marina L.	Morska trawa	Czidza (R. ćiza, ćizéna), (P. ki-dza, kidzéna)